

УДК 37.014.54

Пронікова І.В.

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ

В статті проаналізовано актуальні питання економічної освіти учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів на сучасному етапі. Представлені основні аспекти економічного виховання шкільної молоді в умовах сучасної соціально-економічної ситуації в Україні, їх підготовка до вибору майбутньої професії.

Ключові слова: економічна освіта; економічне виховання; шкільна молодь.

Постановка проблеми. Актуальність економічної освіти школярів на сучасному етапі обумовлена життєвою необхідністю їх адаптації до динамічно мінливих соціально-економічних умов життя, підвищеними вимогами до особистісних якостей майбутніх фахівців ринкової економіки – їх активності, самостійності, компетентності, діловитості, відповідальності.

Аналіз досліджень та публікацій. У вітчизняній теорії та практиці освіти питання економічної підготовки учнів розглядало чимало педагогів – дослідників, психологів, економістів. До найбільш вагомих робіт слід віднести праці вчених: О.В. Аксьонова "Методика викладання економіки", М.В. Вачевського та В.М. Мадзігона "Основи економіки", А.С. Нісімчука та О.С. Падалка "Сучасні педагогічні технології", І.Ф. Прокопенка, О.М. Комишанченка, В.І. Лозової "Экономическое образование школьников", О.Т. Шпак "Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти" в яких викладено та проаналізовано актуальні питання економічної освіти учнівської молоді, підготовки та удосконалення учителів які викладають предмети економічного спрямування у школі.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах трансформації економічної системи України та необхідності прискорення соціально-економічного розвитку гостро постає проблема забезпечення високого рівня економічної компетентності молодого покоління. Перед школою постало завдання підготовки до соціально-трудової, педагогічної та психологічної адаптації учнів і випускників навчальних закладів. Таке завдання їй ще не доводилося вирішувати. Колишній досвід підготовки учнів шкіл до трудової діяльності втратив сенс, тому що навчально-виховна робота була спрямована на підготовку випускників до праці в суспільстві з централізованою планованою економікою. В умовах ринкової економіки першочерговою є якість підготовки учнів, формування творчо мислячих людей, здатних до вдосконалення та оновлення своїх трудових умінь і навичок, пошуку неординарних рішень. Практична реалізація цього завдання неможлива за відсутності знань та умінь. Незважаючи на актуальність формування ринкових інститутів, ще більш важливою проблемою для українського суспільства залишається зміна світогляду громадян.

Значну роль у досягненні цієї мети покладено на шкільну економічну освіту. У період економічної кризи і стагнації світової економіки, глобальних змін сучасного українського суспільства, зокрема, перехід на ринкову систему економіки, актуальним стало економічне виховання підростаючого покоління у родині та освітніх установах. Виховання дітей в цьому напрямку передбачає не тільки формування ділових якостей, таких як ощадливість, підприємливість, розважливість, а й накопичення знань, що стосуються проблем власності, розвитку підприємницької діяльності тощо.

Економічна освіта в школі необхідна для виховання в учнів економічної культури, для здатності правильно розуміти як відбуваються соціально-економічні процеси та активно брати участь в діяльності суспільства. В умовах становлення ринкових відносин, принциповою ознакою є вільна орієнтація і пристосування учнів до економічного механізму регулювання ринку. Сьогодні вже ніхто не сперечається, чи потрібні знання економіки історіку, філологу, математику чи фізику. Економічні знання по своїй сутності є універсальними і застосовуються в різних галузях. Кожен з нас у житті виступає і як виробник, і як споживач, і як громадянин.

Сучасні економічні, політичні й соціальні зрушення в суспільстві висувають нові вимоги до шкільної молоді, до її вміння гармонійно співіснувати із суспільством, знати свої права та обов'язки, самостійно обирати свій шлях у житті, вміти правильно приймати рішення в умовах вибору, реалізувати свої здібності.

З огляду на це формування та розвиток людини є однією з актуальних проблем, що стоять перед педагогічною наукою і практикою.

Вважаємо, що викладання економіки в школі це не данина моді, не поточна кон'юнктура, не реакція на збільшення попиту на економічні знання. Економічна освіта накладає відбиток на загальний світогляд людини, що впливає на його культурний рівень, сприяє виробленню адекватних уявлень про дійсність, яка оточує. Вивчення економіки допомагає учням отримати більш повне уявлення про формування й розвиток суспільства, дає їм змогу сформувати цілісну картину навколишнього світу, визначити свою життєву позицію.

Виходячи зі сказаного, необхідно наблизити зміст навчання до змісту життя; спрямувати навчання на пояснення життєвих ситуацій, підготовку компетентної людини. Зміст освіти має бути осучасненим таким чином, щоб випускники могли швидко адаптуватися в самостійному житті, цілеспрямовано використати свій потенціал як для самореалізації в професійному й особистісному плані, так і в інтересах суспільства, держави.

Введення до шкільної програми курсу з основ економічних знань повинно допомогти частково вирішити ці питання. На жаль, у цих програмах акцент зроблено на підготовку учнів до економічних ВНЗ для подальшого професійного навчання. З'явилися державні та приватні школи економічного профілю, підручники з основ економічної теорії перекладені в основному із західної навчальної та методичної літератури. Усе це призвело до перенасичення ринку праці економістами з вищою освітою. Проте економіки слід навчати не тільки економістів. Володіючи грамотним економічним мисленням, людина сама вибере найбільш раціональну поведінку. Жити в новій економіці, в ринковому середовищі без елементарних знань законів цього середовища просто неможливо.

Шкільний курс економіки повинен орієнтуватися не тільки на потреби вищої школи. Основна його мета – економічна та правова грамотність учнів, які, в свою чергу, створюють середовище для формування громадянської самосвідомості. Економіка не є сферою докладання зусиль лише професійних економістів. У повсякденному житті в ній беруть участь усі члени суспільства. В умовах сучасної ринкової економіки бути економістом зобов'язаний кожен. Це зумовлено необхідністю в будь-якій справі враховувати співвідношення витрат і вигод.

Розмаїття економічних відносин, в які вступають члени суспільства, дає змогу визначити цілі шкільної економічної освіти:

- оволодіння учнів базовими знаннями та вміннями, необхідними для продовження навчання, що дасть змогу сформувати розумні економічні потреби особистості, економічне мислення суб'єкта, внаслідок чого виникнуть можливості знаходження ефективних шляхів вирішення економічних завдань, уміння раціонального використання наявних у його розпорядженні матеріальних ресурсів;

- оцінювати власні можливості, розкривати сутність економічних процесів і законів, пов'язаних з повсякденним життям окремої людини, використовувати взаємодопомогу, взаємоперевірку під час співробітництва учнів у навчальному процесі, робити словесний аналіз навчального матеріалу, підбивати підсумки навчальної діяльності, вдосконалювати логічні операції;

- характеризувати механізм задоволення потреб, необхідність господарчої діяльності й фактори, що її визначають, формувати економічний спосіб мислення та його застосування на практиці, самоусвідомлювати необхідність здорового способу життя, використовувати матеріали засобів масової інформації й можливостей інтернету як джерел інформації про економічні показники та явища;

- обирати власний спосіб одержування майбутніх доходів, аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці для визначення майбутньої сфери працевлаштування, розширювати свій словниковий запас через термінологічну базу предмета, використовувати нетрадиційні підходи до розв'язання завдань;

- співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними та екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства, застосовувати технології моніторингу ресурсів і забезпечення стійкого розвитку;

- складати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти, розробляти прості моделі дій та приймати економічно й екологічно обгрунтовані рішення в динамічному світі;

- уявляти місце людини й домашнього господарства в економічних процесах, які відбуваються в державі, захищати права власності, формувати навички використання навчальної та енциклопедичної літератури, заохочуватися до активного спілкування, аналізувати економічні ситуації, які відображені в творах художньої літератури;

- користуватися інформацією про основні тенденції й проблеми розвитку сучасної світової економіки та економіки України, знайомитись з економічними, національними й культурними особливостями, побутом мешканців інших країн, формувати толерантне ставлення до інших людей, удосконалювати свої загальнонавчальні вміння, заохочуватися до творчості відповідно до власних індивідуальних особливостей [8].

Для реалізації цих цілей необхідно вирішити такі основні завдання економічної освіти, як:

- озброєння школярів знаннями законів економічного розвитку суспільства, принципів і методів господарювання, економіки та організації виробництва, формування економічних умінь і навичок економічного аналізу в учнів, а також раціональної організації праці, оскільки відсутність елементарних знань у галузі економіки "... не дає змоги бачити перспективи розвитку країни, приймати правильні рішення на всіх рівнях, сприяючи хоч і повільному, але все-таки руху до розумних починань нашого економічного життя" [6];

- отримання базового уявлення про економіку та економічну теорію дає змогу розібратися в механізмах роботи ринку, для чого необхідно формувати поняття про економічні основи, категорії й закони, їх взаємозв'язки, взаємозумовленості;

- виховання в молоді в процесі навчання поваги до праці, людей праці, дбайливого ставлення до всіх видів власності; виховання у школярів етично-економічних властивостей особистості – ощадливості, організованості, діловитості;

– формування в учнів розумних економічних потреб, уміння порівнювати потреби з реальними можливостями їх задоволення, переконання в тому що особиста добросовісна праця є засобом задоволення своїх потреб [4];

– навчання шкільної молоді переносити способи вирішення навчальних ситуацій на життєві, використовуючи при цьому універсальні навички моделювання, аналізу, синтезу, узагальнення.

Формування економічної культури учнівської молоді відбувається засобами шкільного курсу економіки.

Соціально-економічні зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві, перехід до ринкової економіки висувають до освіти нашої країни нові вимоги – формування економічної культури у підростаючого покоління. Сучасні учні часто не можуть протистояти негативним явищам ринкового середовища.

Особлива роль у вирішенні цієї задачі належить загальноосвітнім навчальним закладам. Однак економічні знання, які учні отримують при вивченні базового курсу економіки в 11-му класі, мають суто теоретичний характер і часто відірвані від реальної дійсності. У зв'язку з цим виникла проблема формування економічної культури, що набуває нині особливого значення і вимагає ефективного педагогічного керівництва.

Економічне виховання передбачає, перш за все, формування свідомого ставлення учнів до економічних знань, умінь, до трудової діяльності та її результатів, до часу, до природного середовища, до грошей і т. ін. Економічне виховання передбачає розвиток економічного мислення, моральних і ділових якостей, що формуються в економічній та громадській діяльності. Найважливішим фактором, що визначає результативність економічного виховання, є економічна освіта.

Тому сьогодні дуже велика увага приділяється економічній освіті та вихованню учнів як старших класів, так й учнів початкової і середньої школи, формуванню економічної культури учнів в процесі безперервного економічного навчання, використанню міжпредметних зв'язків економіки з іншими базовими дисциплінами, змісту, організації та методиці як теоретичної економічної підготовки учнів, так і практичної.

В старшій школі економіка як базова дисципліна в 2012/2013 навчальному році вивчалася в 11-класах всіх профілів, крім економічного, на рівні стандарту (35 годин; одна година на тиждень). В класах економічного профілю Економіка вивчалась у кількості 210 годин (по 105 годин у 10-му та 11-му класах по три години на тиждень) [3, 4, 6, 7, 8, 9].

Важливість економічного виховання визначається тим, що випускник школи повинен бути конкурентоспроможним для продовження освіти і знаходження місця для своєї трудової діяльності. Тому виникає необхідність якісної зміни всієї системи економічної підготовки учнів, яка передбачає розвиток стійкого інтересу до економічних знань і потреби в постійному їх оновленні, формування сучасного економічного мислення. Важливою складовою цього процесу є формування у старшокласників навичок та умінь для економічної діяльності, без яких знання не знайдуть практичного застосування.

У процесі економічного виховання відбувається як формування економічно значущих рис характеру, так і соціально-особистісних якостей, необхідних для соціалізації. Головні риси економічно вихованої людини:

– володіє основами економічної теорії для того, щоб керуватися економічними принципами й навчитися приймати раціональні рішення;

– має чітке уявлення про оточуюче середовище, економічні реалії сучасного світу, регулярно поповнює знання;

– вибудовує стратегію своєї економічної поведінки, опановує основні моделі й економічні ролі, керуючись економічними принципами;

– володіє сучасним економічним мисленням і навичками самостійного прийняття рішень;

– володіє економічною мовою, навичками ділового спілкування, усною та письмовою комунікацією;

– поважає свою та чужу власність, свою та чужу працю, бере активну участь в продуктивній діяльності, створює споживчі блага, які необхідні суспільству;

– керується моральними принципами, які необхідні для ведення приватного бізнесу.

В наш час у багатьох країнах світу вивчення економічних дисциплін та основ підприємництва в загальноосвітніх навчальних закладах забезпечує підготовку учнів до життєдіяльності в умовах ринкової економіки. Відповідно до світових тенденцій підготовка старшокласників до підприємницької діяльності є одним з актуальних напрямів сучасної освіти і в нашій країні. Тому Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського спільно із своїми колегами долучився до роботи в українсько-польському проекті "Шкільна академія підприємництва", загальною метою якого є підтримка суспільно-економічного сталого розвитку країн перехідної економіки у виконанні заходів, які мають на меті підвищення рівня освіти і професійної кваліфікації суспільства через запровадження підприємницької освіти в школі. Конкретними цілями проекту є: розвиток в учнів та вчителів культури підприємництва та необхідних компетентностей для досягнення успіху в бізнесі або професійній кар'єрі; обмін досвідом у запровадженні в шкільну практику заходів, пов'язаних з розвитком професійної активності та підприємливості. Кінцевою цільовою групою проекту є вчителі та учні старших класів загальноосвітніх навчальних закладів, які прагнуть сформувати в собі вміння втілювати ідеї в життя.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що зміст економічних дисциплін повинен бути тісно пов'язаний із життям, та спрямовувати навчання учнівської молоді на пояснення конкретних життєвих ситуацій і підготовку компетентної людини. Спрямування освітнього процесу на формування й розвиток в учнів ключових компетентностей у сфері економічних знань можливе лише шляхом розвитку пізнавальних здібностей, формування позитивної мотивації, потреби у самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні. Економічна освіта здійснюватиметься найефективніше, якщо:

- в процесі економічної освіти буде пробуджений інтерес до економіки як сфери життєдіяльності людини та людського суспільства;
- здійснюватиметься системний підхід до організації економічної освіти учнів, забезпечений спільною інтегрованою діяльністю педагогів;
- здійснюватиметься спеціальна підготовка вчителів освітньої установи, спрямована на підвищення професійної компетентності в галузі економіки та педагогічного управління навчальним і освітнім процесом;
- навчально-виховний процес буде економічно спрямованим (через зміст матеріалу, що вивчається, організацію навчальних занять, практичну діяльність учнів).

Використані джерела

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економіки: Навчальний посібник. – К: КНЕУ, 1998. – 280 с.
2. Вачевський М.В., Мадзігон В.М. Основи економіки. Навчальний посібник для учнів ліцеїв, коледжів, гімназій та загальноосвітніх шкіл 10 – 11– 12 класів / М. Вачевський, В. Мадзігон. – К: Педагогічна думка. – 2007. – 612 с.
3. Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). Частина I. 10-11 класи (для 11 класу). – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008.
4. Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (курси за вибором). Частина II. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008.
5. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології. Навчальний посібник. – К: Видавничий центр "Просвіта", 2000. – 368 с.
6. Основи споживчих знань / Гільберг Т. Г., Капіруліна С. Л., Довгань А. І. та ін. – ЄС і ПРООН, 2008.
7. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 11 клас. Рівень стандарту, академічний рівень. – К., 2010.
8. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 10-11 класи. Профільний рівень. – К., 2010.
9. Програми для профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. Програми спецкурсів і факультативів. 10-11 кл. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2003, 2006.

Pronikova I.

ECONOMIC EDUCATION OF PUPILS

The most important issues of economic education of senior school pupils in the modern period are analyzed at the article. The main aspects of economic education of adolescent pupils under the changeable social and economic situation of the country, their training concerning selection of future profession are studied.

Key words: *economic education, economic training, pupils.*

Стаття надійшла до редакції 10.03.14